

MER INFORMATION hittar du på www.sfv.se
LÄTTLÄST SAMMANFATTNING i slutet av broschyren.

UPPTÄCK KULTURARVET med mobilen! Ladda ner appen
Sevärt, som finns kostnadsfritt för både iPhone och Android.

Tradition i utveckling. Vi har många kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer i vårt land. De är en del av vår gemensamma historia och framtid. Statens fastighetsverk förvaltar Sveriges nationalbyggnader och fria marker; slott och kungsgårdar, teatrar, museer, ambassader och en sjundedel av landets yta med skog och mark.

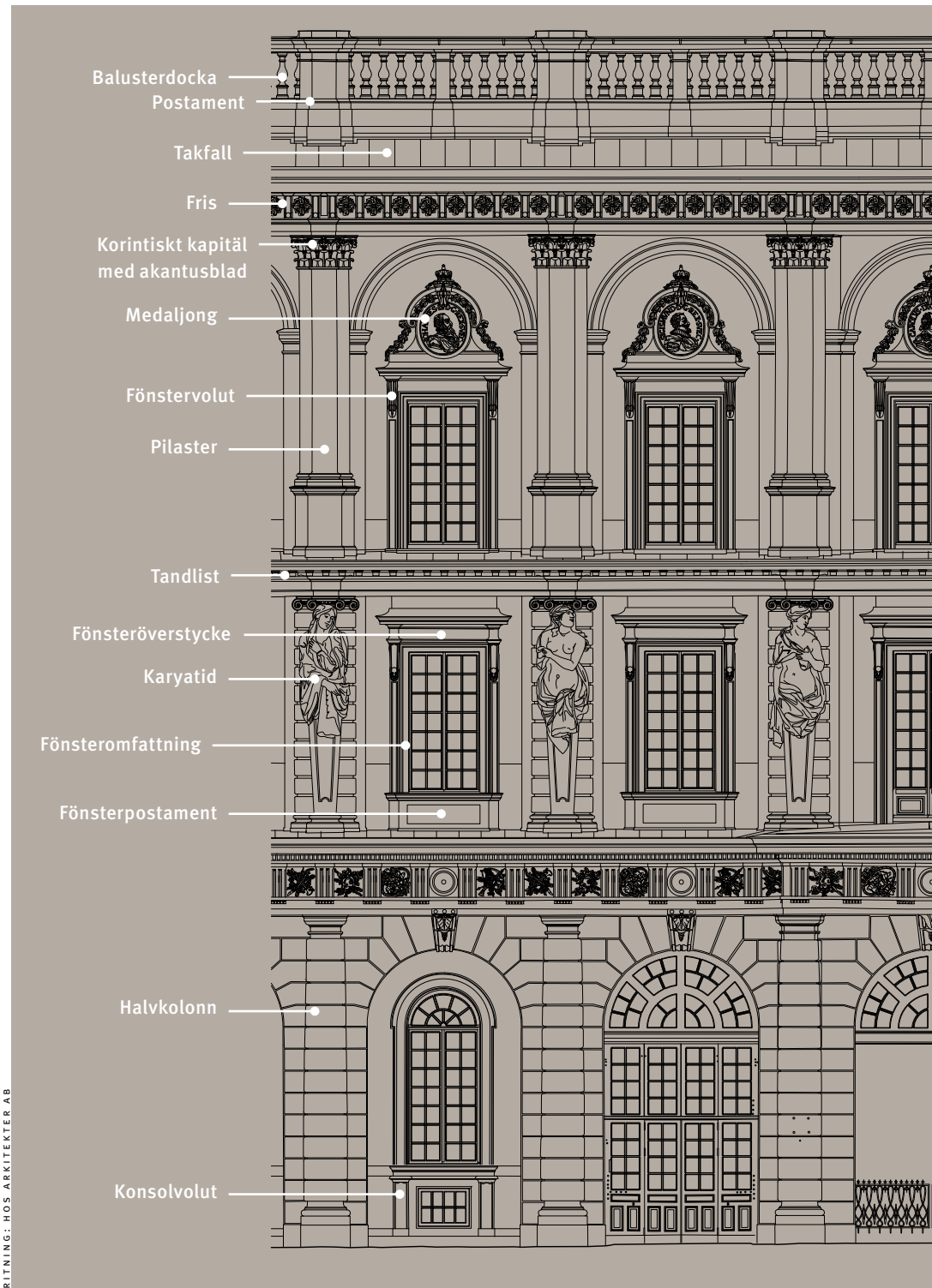
Tradition is change. Sweden has many buildings and environments of great value to its cultural history. They are part of the nation's history and its future. The National Property Board manages public buildings and open spaces; palaces and royal parks, theatres, museums, embassies and one seventh of Sweden's total land mass. All this is owned by the Swedes collectively, and the duty of the Board is to administer them in the best possible way.

Tradition und Entwicklung. Schweden hat viele kulturgeschichtlich wertvolle Bauten und Landschaften. Sie sind Teil unserer Geschichte und unserer Zukunft. Die Staatliche Grundstücksverwaltung verwaltet Schwedens Nationalgebäude und staatliche Ländereien; Schlösser und Domänen, Theater, Museen, Botschaften sowie ein Siebtel des Feld- und Waldareals Schwedens.

Slottets fasader –
att restaurera ett
nationalmonument

Stockholms slott har en given plats i vår historia, både som byggnad och symbol. Det nuvarande slottet började byggas på 1690-talet, då Sverige var en av Europas stormakter. Kungliga slottet var landets centrum och det representativa ansiktet utåt – förskönat av fasader med rikliga dekorationer utförda i sandsten.

Byggnadsverket väckte uppmärksamhet i Europa och gör så än i dag. Stockholms slott är en av den europeiska barockens märkesbyggnader. Det är norra Europas största kungliga slott och, precis som förr, Sveriges statschefs officiella residens.

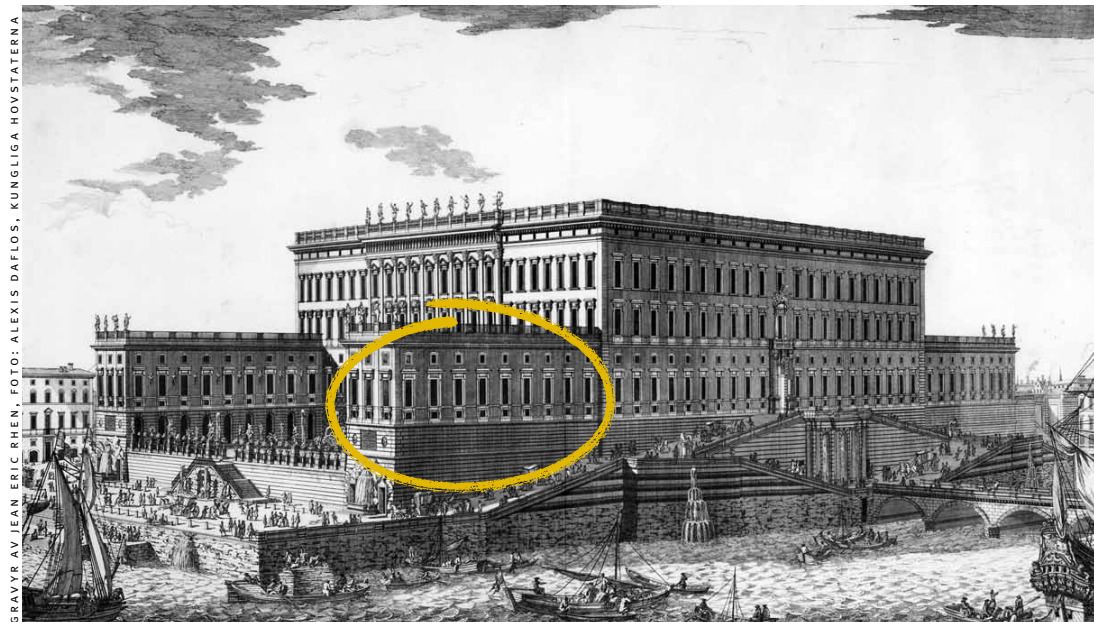
660 rum med fönster döljer sig bakom den cirka 30 000 kvadratmeter stora fasaden. En tredjedel av den består av natursten med stora problem. Roslagssandstenen på de nedre delarna spricker eftersom järnfästena rostar. Dekoren av gotlands-sandsten på fasadernas övre delar vittrar, spricker och lossnar. För att undvika personskador när sten faller ner har fasaderna täckts med nät.

Nu restaurerar Statens fastighetsverk fasaderna i det mest omfattande fasadarbetet i modern tid i Sverige. Det beräknas pågå i 25 år och kosta 500 miljoner kronor. Att restaurera ett nationalmonument tar tid.

Slottets fasader har ett eget formspråk. Här ser du en del av västra fasaden, som tillägnades kungen.

The picture shows part of the west façade of the Palace.

Das Bild zeigt einen Teil der Westseite des Schlosses.

Det nya slottet omkring 1750. Dagens fasadrestaurering startade i april 2011 med flygelns östra och norra fasader.

The new Palace around 1750. The current façade restoration began in April 2011 on the east and north façades of the wing.

Das neue Schloss um 1750. Die aktuelle Fassadenrestaurierung begann im April 2011 mit der Arbeit an der Ost- und Nordseite des Flügels.

Vittrad sandsten: konsolvolut, karyatid och balusterdocka.

Weathered sandstone: volute, caryatid and baluster statue.

Verwitterter Sandstein: Konsolvolute, Karyatide und Baluster.

”Gått ländska Steen, är en härlig Steen”

Ett romerskt palats i barockstil

I maj 1697 brann det gamla slottet Tre Kronor. Dess ursprung var en borg från 1200-talet som successivt byggts till, senast 1694, då norra längan uppfördes. Den klarade branden och blev en av de fyra längorna i det nya slottet. Det tog tid att bygga – först 1754 var det klart för inflyttning.

Arkitekten Nicodemus Tessin den yngre inspirerades av antikens, renässansens och barockens mästerverk och skapade ett romerskt palats i centrum av Stockholm. Det ingav en vision om evig och orubblig kungamakt, vilket uttrycktes i den monumentala norra fasaden. Den södra praktfasaden utformades som en romersk triumfbåge till Karl XII:s ära. Västra fasaden var kungens sida, dekorerad med krigiska symboler och medaljonger. Sjöfasaden mot öster, med en trädgård mellan flygelbyggnaderna, tillägnades drottningen.

Sandsten från Gotland och Roslagen

Tessin valde gotlandssandsten till fasadernas dekorationer: ”Gått ländska Steen, är en härlig Steen att betiäna sig af, ty man Kan arbeta densamma så fint man will.” Stenen oljades först in och målades sedan med linoljafärg, ”ty eljest spricker alt samans Ofelbart.” Till slottets socklar användes i stället den hårdare och mer beständiga roslagssandstenen.

Från underhåll till restaurering

Gotlandsstenen är porös och vittrar av regn och frost, trots impregnering. Det insåg man redan på 1770-talet och därefter har fasaderna underhållits kontinuerligt. Det första stora arbetet utfördes 1814–1845, då bland annat delar av takbalkstraden byttes ut. Mindre skador reparerades med sten, gips eller bly, men i huvudsak har skadad gotlandssten alltid bytts ut mot nyhuggen likadan. Den första regelrätta restaureringen gjordes vid sekelskiftet 1900. Den föregicks av noggranna undersökningar och höll hög kvalitet. Tidens stilideal var att framhäva naturmaterial varför all färg på fasadstenen togs bort. Förmodligen påskyndade det vittringen.

Att hantera historien för framtiden

Ett hantverk av stora mått

April 2011 startade etapp ett av tjugotvå i restaureringen av fasaderna. De har en yta som är lika stor som fyra fotbollsplaner. En tredjedel täcks av fasadsten, men ingen sten är den andra lik. Fasaderna är ett hantverk av stora mått och restaureringen är Statens fastighetsverks största byggnadsvårdsprojekt. Arbetet utförs i samverkan mellan flera experter och kulturminnesvårdande myndigheter. Slottsarkitekten drar upp riktlinjerna för hur arbetet ska genomföras.

Traditionellt hantverk med nygamla metoder

Innan arbetet kunde börja gjordes omfattande förundersökningar. Fasadernas skick och tidigare åtgärder utvärderades och ligger till grund för restaureringen. Tydligheten i arkitekturen och de äldre stensemästarnas hantverk har till viss del suddats ut. Orsaken är väder och vind, men också det sena 1900-talets ambition att konservera nedvittrad sten. För att återfå skärpan krävs en återgång till traditionella material och metoder, men även en tillämpning av nya. Den ursprungliga roslagssandstenen bryts inte längre. Gotlandssandsten finns inte i tillräcklig mängd och är dessutom för svag i utsatta lägen. De ersätts därför med snarlik och dessutom betydligt hållbarare sandsten från Tyskland, Polen och Schweiz.

På Lejonbacken och i Tyskland

Precis som när slottet byggdes kommer stenhuggarna från Tyskland, där hantverkstraditionen fortfarande lever. Där görs också de flesta nyhuggningar, utifrån förlagor som tillverkats i verkstaden på Lejonbacken. I början sändes ritningar, men de gav inte stenhuggaren rätt känsla för den ursprungliga gestaltningen. När de nyhuggna stenarna sedan ska sättas på plats krävs finjusteringar. Varje sten är nämligen unik avseende mått, färg, infästning och yta. De nya stenarna bearbetas med handverktyg för att smälta in bland de gamla. Maskinell bearbetning ger inte samma goda resultat.

Stenverkstaden på Lejonbacken.

Mason's workshop at Lejonbacken.

Die Steinmetzwerkstatt am Lejonbacken.

1. Konsolvolut

Endast ett fåtal konsolvoluter kunde behållas i befintligt skick. Övriga fick nyhuggas i ersättningssten. Att tillverka en konsolvolut tar ungefär en vecka.

2. Gördellist

Gördellisten markerar övergången mellan våningarna, inunder syns sockelvåningen. På fotot är hela listen nedtagen och stenarna ska ersättas med nya.

3. Järnkramla

Murverk och stenkonstruktioner hålls ihop av kramlor, dubb och dragstag av järn. Kramlorna på bilden har hållit fast gördellisten. När järn rostar sväller det och spräcker stenen som då riskerar att ramla loss. Istället för järn tillverkas därför nu kramlorna i rostfritt stål.

4. Sockelvåning

Alla stenar i sockelvåningen togs loss och kramlades om. Varje sten väger 250 kg och att ta ned den var ungefär en dags arbete för två man. Av totalt 470 stenar ersattes 100 med nya.

1. Volute

Only a few of the volutes could be kept in their existing state. The others had to be re-hewn in replacement stone. It takes about one week to manufacture a volute.

2. Stringcourse

The stringcourse marks the transition between floors. Beneath we see the base floor. On the photograph the entire stringcourse has been removed and the stones are to be replaced with new ones.

3. Iron wall tie

The iron wall ties held the stringcourse in place.

When iron rusts, it swells and cracks the stone, which then risks falling off. Therefore the wall ties are now being made in stainless steel instead of iron.

4. Base floor

All the stones for the base floor were removed and the wall ties were replaced. Each stone weighs 250 kg and it took a day's work for two men to lift one down. Of 470 stones in all, 100 were replaced with new ones.

1. Konsolvolute

Nur einige Konsolvoluten konnten unverändert erhalten werden. Die anderen mussten neu aus Ersatzstein gehauen werden. Die Fertigung einer Konsolvolute dauert ungefähr eine Woche.

2. Gurtgesims

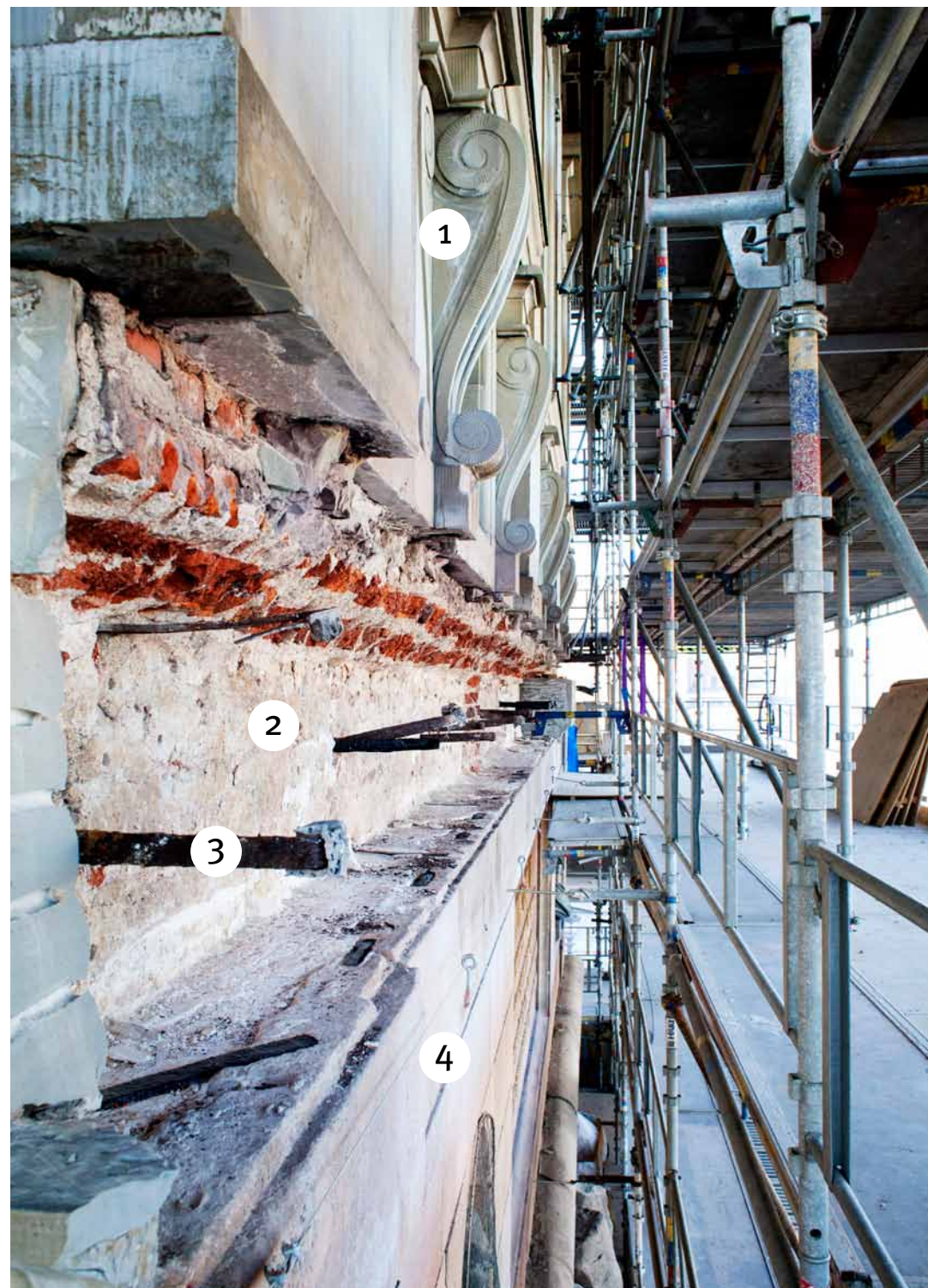
Das Gurtgesims markiert den Übergang zwischen den Geschossen. Unterhalb des Gurtgesimses ist das Sockelgeschoss zu sehen. Auf dem Foto ist das gesamte Gesims entfernt; die Steine sollen ersetzt werden.

3. Maueranker

Das Gurtgesims war einst mit eisernen Mauerankern befestigt. Beim Korrodieren schwillt das Eisen und lässt den Stein bersten und womöglich herabfallen. Aus diesem Grund werden die Maueranker jetzt aus Edelstahl hergestellt.

4. Sockelgeschoss

Sämtliche Steine des Sockelgeschosses wurden zunächst entfernt und dann mit neuen Mauerankern versehen. Jeder Stein wiegt 250 kg; zwei Steinmetzen brauchen einen ganzen Arbeitstag, um einen Stein aus der Wand zu lösen. Von den insgesamt 470 Steinen wurden 100 ersetzt.

The colour of the Palace through the ages. The dark colours in 1940 and 2011 are not the result of re-painting, but of dirt.

Die Farbe des Schlosses im Wandel der Zeiten. Die dunkleren Farben 1940 und 2011 sind nicht das Ergebnis eines neuen Anstrichs, sondern von Schmutz.

I slottsarkivet och på slottsvinden

Slottets arkiv innehåller ledtrådar till fasadernas förflutna. Inköp och arbeten kan följas år från år, som när norra längan byggdes 1692–1694. Målarmästare Erick Bonde med gesäll arbetade hela juli 1693 med att oljeindränka och stryka stenhuggararbetena med vit oljefärg. Fönsterbågarna i trä målade han med oljefärg pigmenterad med guldockra. På de rappade murarna ströks kalkfärg med ”Holländsk brunroot” och ”brunocker”, pigment som ger en rödaktig kulör. Vid slottsbranden 1697 klarade sig norra längan och när västra och östra längorna tillfogades byggdes en del av den ursprungliga fasaden in på vinden. Där kan man än i dag se spår av den rödaktiga kulören, fint utstruken i horisontell riktning.

Vad blir det för färg?

Bilden visar slottets färger genom tiderna och en vanlig fråga numera är – vad blir det för färg? Slottets fasader har aldrig haft exakt samma kulör samtidigt, då de målats vid olika tidpunkter och åldrats olika. De år slottet byggdes stod det omålat grått, först 1754 var det färgsatt. Det blev enhetligt gult, både puts och sandstensdetaljer, enligt gällande mode i Frankrike. Dagens mörka kulör och 1940 års är inget resultat av ommålning utan smuts. När restaureringen kommit ytterligare några etapper framåt ska även ytputsen bytas. Vad den får för färg exakt är inte bestämt ännu, men utgångspunkten kommer att bli fasaderna 1898–1902 – sandfärgad puts i harmoni med naken och åldrad gotlandssandsten.

The Palace façades – restoring a national monument

A Roman palace in Stockholm

Construction work on the present Stockholm Palace began in the 1690s, when Sweden was one of Europe's Great Powers. The architect, Nicodemus Tessin the Younger, was inspired by the masterpieces of Ancient Greece and Rome, the Renaissance and Baroque, and created a Roman palace which was completed in 1754. The Palace drew the attention of Europe, and does so to this day. It is one of the landmark buildings of European Baroque and the largest royal palace in northern Europe. Now as then, it is the official residence of Sweden's head of state.

Façade stones crumbling and cracking

Behind the great façade, roughly 30,000 sq m in area, there are 660 rooms with windows. A third of it comprises natural stone with major problems. The Roslagen sandstone forming the lower sections is cracking because the iron wall ties are rusting. The Gotland sandstone of the upper façades is crumbling due to rain and frost, and is cracking and breaking off. To prevent personal injury caused by falling masonry, the façades have been covered with nets.

500 million Crowns

In April 2011, the National Property Board began the most extensive façade restoration project in Sweden's modern history. The work is expected to take 25 years and cost 500 million Crowns. It is being carried out in collaboration between several experts and heritage conservation bodies. The Palace architect drafts guidelines for how the work is to be done.

Rejuvenated methods

The façades have been maintained since the 1770s. Weather and wind, as well as efforts in the late 20th century to conserve weathered stone, have meant that the craftsmanship of masons in the past has to some extent been erased. To restore its magnificence, there is a need to return to traditional materials and methods, and to apply new ones. However, the original Roslagen sandstone is no longer quarried and Gotland sandstone is no longer available in sufficient quantities. They are therefore being replaced with similar but much more durable sandstone from Germany, Poland and Switzerland.

A living craft

Just as when the Palace was built, the masons are from Germany, where the traditional craftsmanship lives on. Most new masonry work is done there too, based on models manufactured in the workshop at Lejonbacken near the Palace. When the newly-hewn stones are then put in place, fine adjustments are needed, since no two stones are identical.

What colour?

At a later stage in the ongoing restoration, the plasterwork will also be changed. The exact shade has not yet been decided, but it will be based on the façades in 1898-1902 – sand-coloured plaster to harmonise with the bare, aged Gotland sandstone.

Die Schlossfassade – Restaurierung eines Nationalmonuments

Ein römischer Palast in Stockholm

Mit dem Bau des heutigen Stockholmer Schlosses wurde in den 1690er Jahren begonnen. Damals war Schweden eine europäische Großmacht. Der Architekt Nicodemus Tessin d. J. ließ sich von den Meisterwerken der Antike, der Renaissance und des Barocks inspirieren. Sein im Jahr 1754 fertiggestelltes Bauwerk im Stil eines römischen Palasts erregte in ganz Europa Aufsehen – eine Wirkung, die bis heute anhält. Das Stockholmer Schloss gehört zu den bedeutendsten Bauten des europäischen Barocks und ist das größte königliche Schloss Nordeuropas. Es ist bis heute die offizielle Residenz des schwedischen Staatsoberhauptes.

Verwitternde und berstende Fassadensteine

Hinter den circa 30 000 Quadratmeter großen Schlosswänden liegen 660 befensterte Räume. Ein Drittel der Fassade besteht aus Naturwerksteinen, die jetzt große Probleme aufwerfen. Der Sandstein aus Roslagen in den unteren Bereichen springt, weil die Maueranker rosten. Die Verzierungen aus Gotlandsandstein in den oberen Bereichen sind vom Regen und Frost angegriffen, bersten und lockern sich. Zur Vermeidung von Unfällen durch herabfallende Steinstücke wurden Netze an den Wänden angebracht.

500 Millionen Kronen

Im April 2011 begann die Staatliche Grundstücksverwaltung mit der Restaurierung. Es handelt sich um die umfassendste Fassadenarbeit in der modernen schwedischen Geschichte. Sie wird voraussichtlich 25 Jahre dauern und 500 Millionen Kronen kosten. Die Arbeit erfolgt in Kooperation zwischen mehreren Fachleuten und Denkmalschutzbehörden.

Der Schlossarchitekt erstellt die Richtlinien zur Durchführung der Arbeit.

Alte und neue Handwerksmethoden

Die Fassade wurde seit den 1770er Jahren instand gehalten. Wetter und Wind sowie die Bemühungen im ausgehenden 20. Jahrhundert, verwitterte Steine zu konservieren, machten die ursprüngliche Handwerksarbeit der Steinmetzen teilweise unkenntlich. Um diese wieder hervortreten zu lassen, muss man sich sowohl traditioneller als auch neuer Methoden und Werkstoffe bedienen. Der originale Sandstein aus Roslagen wird jedoch nicht mehr gebrochen, und der Gotlandsandstein ist nicht in erforderlicher Menge vorhanden. Er wird deshalb durch ähnlichen und außerdem besonders widerstandsfähigen Sandstein aus Deutschland, Polen und der Schweiz ersetzt.

Lebendiges Handwerk

So wie schon zur Bauzeit des Schlosses kommen die Steinmetzen aus Deutschland, wo die Handwerkstradition noch lebendig ist. In Deutschland werden auch die meisten Steine zugehauen – nach Vorlagen aus der schlossnahen Steinmetzwerkstatt am Lejonbacken. Die Steine werden dann vor Ort in Feinarbeit eingepasst: Kein Stein gleicht dem anderen.

Welche Farbe?

In einem späteren Stadium der Restaurierung werden die Mauern auch neu verputzt werden. Es steht noch nicht fest, welche Farbe der Putz erhält. Man wird jedoch von der Fassade der Jahre 1898–1902 ausgehen – einem sandfarbenen Putz, der mit dem nackten, gealterten Gotlandsandstein harmoniert.

Lättläst om Kungliga slottets fasader

Stockholms slott byggdes 1692–1754. På den tiden hade kungen mycket stor makt och han ville ha ett slott som imponerade. Slottet utformades som ett romerskt palats. Ytterväggarna, som kallas fasader, fick vackra dekorationer av sandsten.

Bilderna du ser bredvid är från västra fasaden. Det var kungens sida och den stora ingången.

Slottet var kungens bostad och arbetsplats och så är det till stor del än i dag. Det är norra Europas största kungliga slott och byggnaden är mycket värdefull för Sverige.

Statens fastighetsverk ansvarar för slottet och arbetar nu med att laga alla fasader. Dekorationerna av sandsten har gått sönder. I dag täcks några fasader av stora nät, som fångar stenar som lossnar och ramlar ner. Andra fasader döljs av byggnadsställningar. Där arbetar man med att laga fasaderna.

Fasaderna täcker en yta som är lika stor som fyra fotbollsplaner! Arbetet tar därför tid – ungefär 25 år.

Fotona visar västra fasaden, slottets huvudentré.

The photographs show the west façade, the main entrance to the Palace.

Die Fotos zeigen die westliche Gebäudeseite mit dem Haupteingang des Schlosses.

